I CONGRÉS DE L'AIGUA A CATALUNYA
Barcelona, 18 i 19 de març de 2015

COMUNICACIÓ AL CONGRÉS

PROJECTE D'ACABAMENT DEL PARC DEL FALGAR I LA VERNEDA: RECUPERACIÓ DEL MEDI FLUVIAL DEL RIU CONGOST EN L'ÀMBIT DE XN2000 COM A VALOR D'INTEGRACIÓ ENTRE EL PAISATGE NATURAL I URBÀ DE LES FRANQUESES DEL VALLÈS

M. Rosa Cañizares González[1], J. Barberillo Gesa[2] i J. Barberillo Nualart[3]
1: Doctora en medi ambient. Gesa SL. Tel: 938465320. Correu-e: gesa@gesa.cat
2: Gerent Gesa SL. Tel: 637423153. Correu-e: josep@gesa.cat.
3: Enginyer Industrial. Gesa SL. Tel: 938465320. Correu-e: gesa@gesa.cat

Resum

A més de ser un dels més importants agents de modelat del paisatge, l'aigua és la principal font de biodiversitat del Parc del Falgar i La Verneda. La ribera i la zona humida que crea al seu pas pel Parc el riu Congost constitueix un conjunt d'ecosistemes de gran valor natural, la conservació dels quals és de gran importància pel manteniment de la vida silvestre. A més, aquest Parc desenvolupa funcions ecològiques, socials i econòmiques importants en tot l'àmbit territorial del Vallès Oriental. L'elaboració del projecte d'acabament del Parc del Falgar i la Verneda ha suposat un element clau que ha de permetre una gestió sostenible i integrada de la zona així com una recuperació del medi fluvial i una millora constant dels seus valors naturals i paisatgístics singulars.

Paraules clau: Xarxa Natura 2000, riu Congost, medi fluvial, recuperació, integració, parc, projecte

Introducció

El constant canvi que esta patint el medi ambient degut a l'acció de l'ésser humà durant els dos darrers segles ha ocasionat un deteriorament generalitzat dels ecosistemes, donant com a resultat fragments dispersos i mal conservats d'àrees naturals. Aquest era precisament el cas de la zona del Parc del Falgar i la Verneda. L'espai fluvial del riu Congost al seu pas per Les Franqueses del V. presentava un grau elevat de degradació estructural en termes de vegetació i paisatge fluvial, i socialment no es visualitzava com un espai de referència tot i els seus valors potencials a nivell de medi natural, paisatgístic, urbà i social. Per tal d'evitar que l'evolució de l'àrea protegida del Parc respecte la de la resta del territori del municipi seguís una evolució totalment diferent una de l'altra, es va optar per un projecte innovador i integrador entre el paisatge natural i urbà de Les Franqueses del Vallès. D'aquesta forma s'evitaria l'aïllament d'un espai natural únic com és el Parc del Falgar i la Verneda i el seu medi fluvial tot posant de relleu i recuperant els valors pels quals aquest ha estat protegit.
La recerca de sinèrgies entre el riu i el municipi van marcar el devanir del projecte per així aconseguir relacionar el Parc i el riu amb l'àmbit urbà, amb estratègies i actuacions

beneficioses per tots els medis de l'espai fluvial. D'aquesta forma s'aconseguia posar en valor el riu Congost com un sistema natural i ric, per tal de poder integrar l'espai fluvial a l'estructura i al paisatge urbà del municipi. Tot això ha permès aconseguir atraure l'interès de la ciutadania i de ben segur també l'activitat de lleure de la gent al Parc del Falgar i la Verneda.

Antecedents

El Parc del Falgar i la Verneda comprèn les zones verdes i d'equipaments del sector industrial que es troba adjacent al marge esquerra del riu Congost. Fins l'any 2005, els terrenys del Parc del Falgar eren industrials i ocupats en la seva àmplia majoria per una activitat d'àrids i planta de formigó, mentre que la resta eren agrícoles però erms. Els terrenys de la Verneda en canvi, eren agrícoles de regadiu d'alta qualitat.

Figura 1. *Estat de conservació del l'espai del Parc del Falgar abans del procés de recuperació i integració del medi natural.*

Les obres de naturalització del Parc del Falgar i la Verneda es varen iniciar, abans de la seva finalització l'any 2007 però, les obres es van interrompre i es va rescindir el contracte amb l'empresa constructora quedant d'aquesta forma i des de llavors les obres pendents per la seva finalització. Arrel del procés de participació ciutadana realitzat l'any 2012 va néixer el projecte d'acabament del Parc que proposava recuperar tot l'espai com un entorn natural singular. La visió de l'espai com una gran zona verda, natural, sostenible i amb una progressiva recuperació de les espècies de flora i fauna van marcar d'una forma clara el que hauria de simbolitzar i representar el projecte final en tot el seu conjunt.

El Parc del Falgar i la Verneda amb una superfície total de més de 17 hectàrees gaudeix d'un enclavament natural privilegiat ja que queda delimitat per la penya natural existent al llarg de tot el Parc per la seva vessant est, el riu Congost a l'oest, el pont de Llerona al nord i amb la zona verda del polígon industrial Congost al sud.

L'àmbit del Parc està protegit i potenciat per les noves directrius mediambientals euro-

pees. Ens trobem en un espai totalment inclòs dins de la Xarxa Natura 2000 en el que destaca la protecció de la zona de verneda característica local (i les formacions de ribera en general), donada la seva degradació i desaparició per la contaminació i actuacions humanes al llarg del curs fluvial.

Objectius

El sistema fluvial del riu Congost, al seu pas pel Parc del Falgar i la Verneda, és de vital importància biològica per la zona. La seva recuperació i preservació aglutina tots els esforços i objectius principals del projecte.
El correcte ús i aprofitament dels recursos hídrics de la Xarxa Natura 2000, és una estratègia vàlida per aconseguir l'aplicació pràctica del concepte de desenvolupament sostenible, presidida des de la cultura, el pensament i la sensibilització.
Els objectius inicials que es van establir i que havia de complir el projecte d'acabament del Parc del Falgar i la Verneda van ser els següents:

- Assolir dels objectius de la Directiva Hàbitats (92/43/CEE) i la Directiva d'Aus (2009/147/EC), garantint el manteniment i recuperació en un estat favorable dels diferents hàbitats i espècies d'interès comunitari presents al Parc. Posar especial èmfasi en la conservació d'aquelles espècies lligades a l'aigua.
- Prioritzar la conservació ecològica i natural del Parc tenint en compte totes les necessitats d'un enclavament singular delimitat pel riu Congost i per la penya ja que la zona pertany a la Xarxa Natura 2000. Establir indicadors específics per seguir l'aplicació de les mesures i el bon estat de conservació de les espècies i els hàbitats de l'espai de Xarxa Natura 2000. Seguir els indicadors establerts per les mesures i els objectius de conservació de l'espai Xarxa Natura 2000 i aplicar els resultats de forma transparent a la gestió de l'espai. Recuperar l'àmbit amb espècies arbustives i arbòries autòctones.
- Garantir la participació de tots els agents d'interès en la implementació del projecte. És per aquest motiu que es va realitzar un ampli procés de participació ciutadana. Procurar també que els principals responsables de la vigilància ambiental, de la gestió del territori i de l'educació ambiental, vinculats directa o indirectament amb l'Administració contribueixin a una bona tasca de gestió i seguiment d'aquest espai inclòs dins la Xarxa Natura 2000.
- Millorar la percepció social sobre la Xarxa Natura 2000 i posada en valor dels ecosistemes mediterranis.
- Ajudar a fer créixer la sensibilització cap a la Xarxa Natura 2000 dels sectors més joves de la població, creant en ells una consciència més forta sobre la necessitat i importància de la conservació dels hàbitats, espècies i processos ecològics lligats als medis fluvials. La gestió dels espais de Xarxa Natura 2000 és fonamental per a la seva conservació. No obstant, els resultats estan determinats, sobre tot, per la participació activa de les persones que viuen i depenen d'ells.
- Servir de model de recuperació del medi fluvial i d'integració amb el paisatge urbà per altres municipis, així com per altres zones de gran valor ecològic de la regió biogeogrà-

fica Mediterrània que sigui necessari recuperar i integrar.
- Participació, transparència i divulgació com els tres pilars fonamentals a tenir en compte per l'acabament del Parc del Falgar i la Verneda.
- L'espai del Parc del Falgar i la Verneda ha de representar un focus d'atracció pel sector turístic. Al mateix temps però, s'han d'assentar les mesures preventives oportunes en fase de projecte per no permetre que aquest turisme afecti negativament al medi en tot el seu conjunt (veure Figura 2).

Els objectius anteriorment exposats tenen una base principalment ambiental ja que parteixen de la necessitat de recuperació de la zona que té un alt interès ecològic i faunístic, de la vegetació de ribera, de l'estructura biològica i del paisatge.
Per altra banda, més enllà de la protecció activa i decidida que es proposa de la zona objecte d'anàlisi, s'ofereixen noves oportunitats d'oci, la creació de nous espais de trobada per les persones i la recuperació del patrimoni d'interès general lligat al riu Congost. D'aquesta forma, els objectius / propostes realitzades tenen un marcat propòsit de generar el benestar de la població.

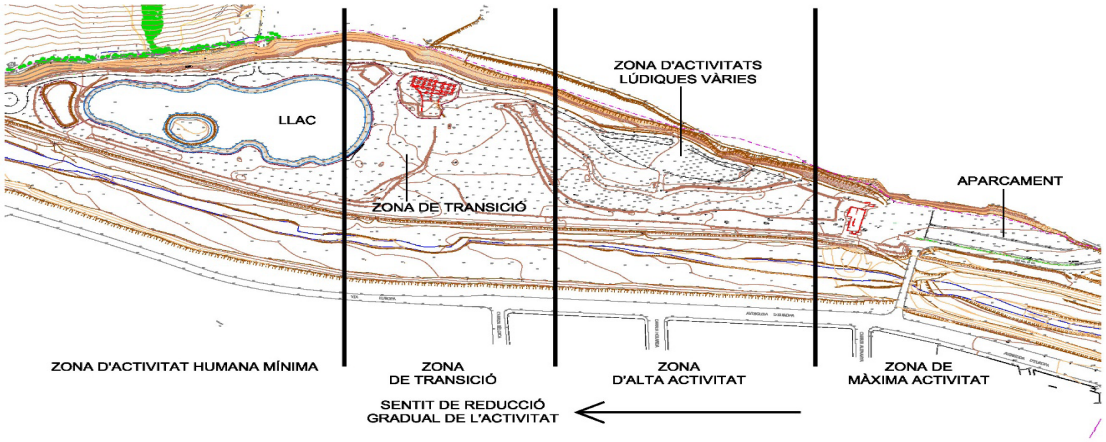

Figura 2. *Distribució gradual de l'impacte humà en el Parc del Falgar. El Parc es desenvolupa en diferents nuclis, per tal de facilitar-ne la seva integració natural i gestió (zona del llac, zona verda, zona d'equipaments i zona de la Verneda)*

La importància de l'aigua

El llac artificial present al Parc te una superfície de 21.430 m^2, una capacitat de 31.000 m^2 i una fondària d'1,5m aproximadament en tota la seva superfície. Aquest llac s'alimenta bàsicament d'aigua del riu Congost i s'ha optat per solucions tècniques que en garanteixen la seva naturalització i també l'oxigenació de l'aigua. Per altra banda, l'aigua que surt del llac discorre per la zona de la Verneda tot aportant-li la humitat que necessita i després retorna al curs natural del riu tancant d'aquesta forma el cicle.
L'hàbitat conjunt del riu Congost i el generat pel llac del Falgar donen refugi a diferents espècies animals i vegetals autòctones d'elevat interès ecològic i social, amb un gran po-

tencial. Entre els mamífers hi trobem la llúdriga i la comunitat de quiròpters a les parets verticals. També en destaca la comunitat d'aus, ja que més d'un centenar d'espècies diferents com el blauet o l'abellerol nidifiquen o passen l'hivern a l'entorn del riu.
En aquest sentit, cal destacar que la zona propera al llac artificial en el límit amb l'àmbit del Parc coincideix amb un dormidor d'aus aquàtiques protegides per la Directiva 2009/147/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 30 de novembre de 2009, relatives a la conservació de les aus silvestres, destacant-se com una Àrea d'Interès Faunístic i Florístic (AIFF). Algunes de les aus aquàtiques presents a l'àmbit del Parc són el martinet blanc, el martinet de nit i la fredeluga entre d'altres.
L'àmbit de l'espai del riu Congost al seu pas pel Parc, acull també la presència de diversos grups d'hàbitats d'interès comunitari no prioritari, associats principalment a vernedes i boscos de ribera.
La presència d'abundant aigua en el parc així com la renaturalització duta a terme, a permès que un espai degradat destinat antigament a la indústria i l'agricultura intensiva s'hagi transformat amb un àrea de molt alt interès natural i ecològic.

Resultats

D'una forma esquemàtica observem que el Parc del Falgar està dividit en tres zones (llac, zona verda i zona d'equipaments). L'àmbit del Falgar disposa, entre d'altres, d'una esplanada d'accés (zona polivalent), una zona reservada al futur edifici de serveis, jocs infantils, circuit esportiu i d'exercicis de rehabilitació, zona de reciclatge i zona d'esbarjo i descans.
Les tres zones del Parc del Falgar estan pensades per tal de concentrar l'activitat d'oci i esbarjo a la zona d'equipaments. La zona verda serveix a mode de coixí de transició de la zona de més activitat a la de menys activitat, que és l'espai reservat al llac artificial i que és l'hàbitat de les espècies més sensibles i que per tant cal protegir.
La Verneda, que queda separada del Falgar per la zona de pàrquing, està formada per una gran zona verda. En la Verneda hi ha tres àrees ben diferenciades: la pròpia verneda, la devesa pollancreda i l'albereda.
L'acabament del parc ha consistit principalment en refer les unitats d'obra malmeses de la naturalització anterior inacabada tals com són els drenatges, el bombeig de pous i dipòsits, l'acabament del llac, de la xarxa elèctrica de mitja tensió (MT) i de baixa tensió (BT) i la jardineria. També s'ha realitzat la integració paisatgística necessària en tot l'àmbit entre el paisatge natural, urbà i el medi fluvial.
S'han realitzat altres millores tals com són els tancaments perimetrals, la zona d'entrada i aparcament, el mobiliari urbà i se n'han plantejat d'altres de futures com són els mòduls d'escola de natura, punt d'informació al visitant i l'agrobotiga.

Conclusions

Podem concloure que s'han assolit o estan en vies d'assoliment ja avançades els objectius específics que es perseguien. Per una banda s'ha conservat i millorat el paisatge lligat al

curs fluvial del riu Congost al mateix temps que s'ha incrementat i conservat la biodiversitat del bosc de ribera. Per altra banda el fet de restaurar aquest espai antigament degradat ha animat i fomentat la participació dels agents locals i de la societat en general, en la cura del patrimoni natural i cultural. Aquest projecte també ha representat una gran oportunitat per animar la investigació aplicada, tant ecològica com sòcio-econòmica, per millorar el coneixement, la conservació i l'aprofitament sostenible del bosc de ribera lligat al curs fluvial del riu Congost dins de l'àmbit XN2000. La generació d'oportunitats de feina, lligades a la gestió sostenible i educativa dels espais també ha estat una fita assolida al llarg del procés.

És important destacar la importància que ha tingut en totes les etapes del projecte d'acabament del Parc la millor gestió del cicle integral de l'aigua. Així mateix, també s'ha prioritzat la recuperació de l'agrodiversitat en l'espai de XN2000. Les Franqueses del Vallès disposa de molt territori fèrtil en agrobiodiversitat especialment en els camps agrícoles del Pla de Llerona (regats en part amb aigua del riu Congost). Les varietats tradicionals que s'hi cultiven, com la mongeta del ganxet, han estat afavorides per aquesta recuperació de l'espai del Parc del Falgar i la Verneda, en especial degut a una millor gestió del cicle integral de l'aigua en aquest espai i a una divulgació intensiva en tots els mitjans de la mongeta del ganxet amb denominació d'origen protegida que hi trobem.

S'han establert les determinacions i directrius necessàries per a garantir la protecció, consolidació, foment i millora dels valors naturals, paisatgístics i culturals del Parc del Falgar i la Verneda que conformen l'àmbit territorial d'aquest Pla, tal i com determinen les directrius per a la gestió dels espais de Xarxa Natura 2000, la Directiva Hàbitats 92/43/CEE, al mateix temps que s'ha promocionat i regulat l'ús públic de l'àmbit.

Agraïments

Agraïm el suport, la implicació i l'estreta col·laboració de l'Ajuntament de Les Franqueses del Vallès en totes les fases del projecte. Agraïm especialment també al Sr. Xavier Latorre i a tot l'equip del Congrés pel treball tan important que estan realitzant per impulsar l'anàlisi, l'estudi i el debat en l'àmbit concret de la conservació i recuperació del medi fluvial que tan important és per tots nosaltres.

Referències bibliogràfiques

GESA S.L. (Març 2014): "Modificació del projecte d'acabament del Parc del Falgar i la Verneda del terme municipal de Les Franqueses del Vallès"

GESA S.L. (Juliol 2014): "Estudi d'avaluació d'impacte ambiental simplificada del Parc del Falgar i la Verneda del terme municipal de Les Franqueses del Vallès

ECOGESA S.L. (Novembre 2014): "Estudi de la repercussió de les directrius de la Xarxa Natura 2000 a la zona del riu Congost dins del terme municipal de Les Franqueses del Vallès"